

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANILI ÇOCUKLARIN ANNELERİNİN SOSYAL DESTEK İLE STRES VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŐKI

ÇGE Uzmanı Selin Őit Elgin
Prof. Dr. Nefise Semra Erkan

Abstract: The purpose of this study is to reveal the relationship between social support perception and stress and burnout levels of mothers with children diagnosed with autism spectrum disorder (ASD). The sample of the research consists of 150 mothers with children diagnosed with ASD who received counseling services in 2022. The data of the study were collected using Personal Information Form, Multidimensional Scale of Perceived Social Support, Perceived Stress Scale and Maslach Burnout Scale. SPSS 21 Package Program was used for the analysis of the data. Parametric and non-parametric statistical analyzes were carried out within the scope of the distribution of the data. In the analysis of the data, t-test, Pearson Correlation test, one-way analysis of variance (ANOVA) and Post-Hoc test statistics were used. The findings of the study revealed that social support perceptions of mothers with children with ASD predicted stress and burnout, in other words, there was a significant relationship between social support perceptions and stress and burnout. In the study, it was also determined that there was a statistically significant relationship between the mothers' age, marital status, education level, the number of children they had and their average monthly income, and the perception of social support, stress and burnout.

Keywords: autism spectrum disorder, perception of social support, stress, burnout, level

Selin Őit Elgin, DanıŐman: Prof. Dr. Nefise Semra Erkan, İstanbul Gelişim Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Fakóltesi-Çocuk GeliŐimi Bölümü, <https://orcid.org/0009-0000-5562-9568>. Email:

Prof. Dr. Nefise Semra Erkan: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakóltesi, İstanbul, Türkiye, nserkan@gelisim.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8968-7926>. Email:

Otizm spektrum bozukluğu (OSB) semptomları henüz çocukluk döneminde çıkan, ancak etkileri yaşam boyunca süren, aynı zamanda da bireylerin sosyal etkileşim ve iletişim kurma yetilerini olumsuz etkileyen, sınırlı ilgi ve yinelenen davranışlara sebep olan nöro-gelişimsel bir bozukluk niteliğindedir (CDC, 2017; Tohum Otizm Vakfı, 2017). OSB hem dünya genelinde hem de Türkiye’de gitgide artış sergileyen yaygınlık oranlarıyla dikkatleri üzerine çeken bir gruptur ve en sık görülen gelişimsel bozukluklar arasında bulunmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016; Tohum Otizm Vakfı, 2017).

Çocuklara konulan OSB tanısı, ebeveynleri otizmlili bir çocukla bir arada yaşama sürecine dahil eder. Bu süreçte ebeveynler, çeşitli sosyo-ekonomik, psikolojik ve duygusal zorluklarla karşılaşır ve birçok olumsuz duyguyu daha yoğun bir şekilde deneyimler (Ünlü ve Gökler, 2021, s. 194). Araştırmalar, özel gereksinimli çocuğu olduğuna inanan ebeveynlerin umutsuzluk seviyelerinin ve psikolojik iyi olma durumlarının daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Shenaar-Golan, 2017, s. 5). Aynı zamanda OSB tanılı özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin yaşam memnuniyetinin, diğer özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlere kıyasla daha düşük olduğu gözlemlenmiştir (Aktan vd., 2020, s. 679).

Literatürde, OSB’li çocuk annelerinin duygusal açıdan tükenmiş oldukları, engellilik düzeyi arttıkça annelerin depresyon ve umutsuzluk seviyelerinin yükseldiği belirtilmektedir (Kandaş, 2019). Özel gereksinimli çocuklara bakım veren bireylerin tükenmişlik düzeyleri yüksek olup, stres düzeyleri arttıkça tükenmişlik düzeylerinin de belirgin bir şekilde arttığı gözlenmektedir (Elçi, 2004). OSB tanılı çocukların ebeveynlerinin tükenmişlik düzeylerinin, normal gelişim sergileyen çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek bulunduğu (Kurban, 2019) ve özel gereksinimli çocuklara bakım veren ebeveynlerin sosyal destek düzeylerinin duygusal tükenmişlik düzeylerini önemli oranda etkilediği görülmektedir (Çengelci, 2009).

OSB tanılı bir çocuk sahibi olmak, özel ihtiyaçları da beraberinde getirir. Özellikle doğumdan sonraki üç yıl içinde görülen iletişim ve ilişki kurma zorlukları, tekrarlayıcı davranışlar, dil ve konuşma problemleri gibi belirtiler, OSB’nin ömür boyu süren bir bozukluk olması nedeniyle hem OSB tanılı çocuğun hem de çocuğa bakım veren bireyin yaşamını önemli ölçüde etkiler (Yazıcı ve Durmuşoğlu, 2017; Aydın ve Özgen, 2018). OSB tanısı alan bir çocuğun ardından, çocuğa bakım veren bireyler için görevler ve sorumluluklar daha farklı bir hal alabilir. Bu süreçte, bakım verenler maddi, manevi, sosyal ve fiziksel açıdan çeşitli zorluklar ve problemlerle karşılaşabilirler (Küçük, 2001; Özkubat vd., 2014). OSB’li çocukların ebeveynleri için, OSB’nin kendine özgü zorluklarıyla birleşerek oldukça karmaşık bir adaptasyon süreci ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte, OSB tanılı çocuğun ebeveynleri, yoğun kaygı, tükenmişlik ve geleceğe dair endişelerle mücadele ederek çeşitli olumsuz tutumlar ve duygularla baş etmeye çalışmaktadırlar. OSB tanılı çocuğun ebeveynleri, sadece çocukluk döneminde değil, aynı zamanda hayat boyu süren bir dizi zorlukla yüzleşebilirler (Benson, 2006; Dillenburger et al. 2010; Dunn et al. 2001).

Literatür incelendiğinde OSB tanısı alan çocukların ebeveynlerinin duygu ve yaşantılarını değerlendiren çeşitli araştırmaların varlığı göze çarpmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı bütün aile üyelerini ele alırken (Dillenburger et al. 2010); bir kısmı ise odaklarını sadece anne veya baba gibi belirli aile üyelerine yönlendirmiştir (Bilgin ve Küçük, 2010). Yapılan araştırmalarda, OSB tanılı çocuğun özgün tutum ve davranışlarının, ebeveynlerin en fazla

zorlandıkları konuların başında geldiği belirtilmiştir (Bilgin ve Küçük, 2010; Dillenburg et al. 2010). OSB tanılı çocuğa sahip olan ebeveynlerin, tanının ardından şok, inkâr, kaygı gibi olumsuz duygular sergilediği ve aile üyelerinin yaşamlarını OSB çerçevesinde devam ettirmek zorunda kaldığı, bu durumun da aile üyelerini strese soktuğu gözlemlenmiştir (Desai et. al. vd., 2012). Ayrıca OSB tanılı bir çocuk yetiştirmenin ebeveynlerinin iş hayatı, sosyal yaşamında, maddi durumlarında ve eşlerin karşılıklı ilişkilerinde sorunlara neden olduğu (Cavkaytar vd., 2008; Dillenburg et al. 2010; Üstüner Top, 2009); ebeveynlerin kendileri ve OSB tanılı çocukları için eğitsel, psikolojik ve sosyal hizmet desteğine gereksinim duydukları (Cavkaytar vd., 2008; Bilgin ve Küçük, 2010; Dillenburg et al. 2010); toplumun OSB'ye dair olumsuz tutumlarıyla başa çıkma konusunda ebeveynlerin zorlandığı tespit edilmiştir (Desai et al. 2012; Üstüner Top, 2009). Bu bağlamda, OSB tanılı çocukların ebeveynleri, karşılaştıkları zorluklarla baş etmek için sosyal destek arayışında olmaktadır (Yurdakul ve Girli, 1999).

Literatürde sosyal destek ve demografik değişkenler arasındaki ilişkilere dair yapılan incelemelerden biri, bakım veren erkeklerin, kadınlara kıyasla daha yüksek bir sosyal destek düzeyi algıladıklarını ortaya koymuştur (Arslan, 2019). Bu bağlamda, OSB tanılı çocukların ebeveynleri arasında, sosyal destek algılarının annelerde daha düşük olduğu söylenebilir. Bu durumu destekleyen sonuçlar, yapılan araştırmalarda da gözlemlenmiştir (Kandaş, 2019; Arslan, 2019). Literatürde, olumlu bir sosyal destek algısına sahip olan annelerin, stres seviyelerinin daha düşük olduğu ve bu durumun da daha az tükenmişlik yaşamalarına neden olduğunu belirten bulgular yer almaktadır (Gezgin, 2021). Ancak, incelenen kaynaklarda annelerin sosyal destek algısı, stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, bu çalışmanın; OSB tanılı çocukların bakımında önemli bir rol oynayan annelerin sosyal destek algısı ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve bu ilişkinin yönünü belirlemek açısından gerekli ve önemli olduğu düşünülmektedir.

Literatürde her ne kadar otizm spektrum bozukluğu tanılı farklı demografik özelliklere sahip ebeveynlerin farklı duygu düzeyleri incelenmiş olsa da sosyal destek algısı ve stres, tükenmişlik parametreleri birlikte incelenmemiştir. Bu bağlamda bu araştırma sonuçlarının, alan yazına önemli katkılarda bulunması beklenmektedir.

Araştırmanın Soruları

Bu araştırmanın temel amacı, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algısı ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiye odaklanmak ve söz konusu ilişkinin yönü ve boyutunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada şu soruların yanıtları aranmaktadır:

1. OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algısı ile stres ve tükenmişlik düzeyleri annenin yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
3. OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlik düzeyi annenin medeni durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
4. OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlik düzeyi annenin öğrenim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

5. OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlik düzeyi annenin sahip olduğu çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

6. OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlik düzeyi ailenin aylık ortalama gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli, genel tarama modelinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli evrenin tamamı ya da bir örnekleme üzerinde yapılan tarama ile evren hakkında genel bir yargıya varmayı amaçlar. İlişkisel tarama modeli ise iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin doğasını belirlemek için yapılan bir tarama yaklaşımıdır (Karasar, 2015). OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algısı ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek üzere planlanan bu araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan “Demografik Bilgi Formu” ve “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği”, “Algılanan Stres Ölçeği” ve “Maslach Tükenmişlik Ölçeği” kullanılmıştır.

Araştırmacılar tarafından geliştirilen “Demografik Bilgi Formu” araştırmaya dahil olan OSB tanılı çocukların annelerinin bazı sosyo-demografik özelliklerine (yaş, medeni durum, öğrenim durumu, sahip olunan çocuk sayısı, ailenin ortalama aylık geliri) ilişkin beş sorudan oluşmaktadır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Zimmet ve arkadaşları (1988) tarafından geliştirilmiş ve Eker ve Arkar (1995) tarafından ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir ve alt ölçek puanlarının Cronbach Alpha katsayıları 0.80-0.95 olarak bulunmuştur ve dolayısıyla iç tutarlılığı kabul edilebilir bir seviyededir. Sosyal destek ölçeği, toplam 12 maddeden ve aile (3, 4, 8, 11. maddeler), arkadaşlar (6, 7, 9, 12. maddeler) ve özel insan (1, 2, 5, 10. maddeler) olmak üzere 3 alt ölçekten meydana gelmektedir. Her bir alt ölçek dört maddeden oluşmakta olup; bu alt ölçekler, yedili Likert şeklindedir. Ölçekten toplamda en az (12), en yüksek (84) puan elde edilebilir. Puan toplamının yüksekliği algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu gösterir (Eker ve Arkar, 1995).

Cohen ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilen Algılanan Stres Ölçeği, Bilge ve arkadaşları (2009) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve güvenirlik çalışması neticesinde Cronbach Alpha katsayısı 0.81 olarak bulunmuştur. 5’li likert tipinde (0 hiç, 4 çok sık) hazırlanan ölçek toplam 8 maddeden ve algılanan stres (1.,2., 3.,7.,8. maddeler) ve algılanan baş etme (4.,5.,6. maddeler) olmak üzere iki alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçeğin üç maddesi ters (4., 5., 6. maddeler), beş maddesi düz ifadedir (1.,2.,3.,7.,8. maddeler). Ölçekten toplam (0-32) arasında puan alınmaktadır. Algılanan stres (1.,2.,3.,7., 8. maddeler) ve ölçek hem toplam puan hem de alt ölçek puanları üzerinden değerlendirilmektedir. Toplam puanın yüksek olması algılanan stres düzeyinin yüksek olması anlamındadır. Alt ölçeklerden alınan puanların yüksekliği ise olumsuz bir durumdur (Bilge vd., 2009).

Maslach (1978) tarafından geliştirilen Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ), Ergin (1992) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve Duygun (2001) tarafından da zihinsel engelli çocukların annelerindeki tükenmişliği değerlendirmek üzere uyarlanarak geçerlik ve güvenilirliği saptanmıştır. Yapılan güvenilirlik çalışması neticesinde Cronbach Alpha Katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur. Duygun (2001) ölçeği “Duygusal Tükenme” ve “Kişisel Başarı” olarak iki boyutta incelemiştir. Duygun, “Duyarsızlaşma” alt boyutunu “Duygusal Tükenme” alt boyutunda incelemiş olup 15. maddeyi alt boyutlara dahil etmemiştir. Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin değerlendirmesinde “Duygusal Tükenmişlik” boyutundan yüksek, “Kişisel Başarı” boyutundan düşük puan alınması tükenmişlik olarak kabul edilmektedir (Bodur, 2021).

Söz konusu form ve ölçeklerden elde edilen veri seti oluşturma sürecinde; uygulama kapsamındaki danışmanlık ve rehabilitasyon merkezlerine uygulamaya başlamadan bir hafta önce gidilmiş ve annelere “Gönüllü Katılım Formu” verilmiştir. Ölçme araçları ile ilgili uygulama sürecine yönelik gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra uygulama ortamı, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Uygulama için anneler merkez idarelerinin uygun gördüğü sessiz bir odaya sırayla alınmıştır. Ölçek uygulamalarına geçilmeden önce araştırmacı tarafından annelerle kısa bir görüşme gerçekleştirilerek araştırma ve veri toplama araçları hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra “Gönüllü katılım formu” nu dolduran annelere ölçme araçları araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Annelere yazılı olarak verilen ölçme araçlarının doldurulması yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Verilerin analizi sürecinde; araştırmanın sorularına cevap verebilmek için kullanılan değişkenlerin yapısına ve verilerin özelliklerine uygun olacak şekilde parametrik ve parametrik olmayan istatistiksel yöntemlerden faydalanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde SPSS 21 Paket Programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığını belirlemek için çarpıklık ve basıklık değerleri dikkate alınmıştır. Verilerin güvenilirliği kapsamında ölçeklerin geneli ve alt boyutları için Cronbach Alpha İç Tutarlık Katsayısı hesaplanmıştır.

Kullanılan ölçeklerden elde edilen puanlar sürekli bir değişkeni temsil etmekte ve bu puanlar araştırmanın bağımlı değişkeni olarak ele alınmıştır. Bağımlı değişken olan puanların evrendeki dağılımının normal olduğu varsayılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkeni ise OSB tanıli çocuk sahibi annelerin demografik özelliklerini içermektedir. Annelerin bu demografik özelliklerine bağlı olarak, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Algılanan Stres Ölçeği ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nden alınan puanların aritmetik ortalamaları karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada bağımsız değişkenin kategori sayısı iki olduğunda "t" testi kullanılmış, kategori sayısı iki'den fazla olduğunda ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi tercih edilmiştir. ANOVA testinde anlamlı bir farklılık tespit edildiğinde, ikili karşılaştırmalar için "Post Hoc Tukey" testi uygulanmıştır. Ayrıca, sürekli olarak kabul edilen bazı sürekli değişkenlerle ölçeklerden alınan puanlar arasındaki farklılıklar, t-testi ile analiz edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, 2021-2022 eğitim öğretim yılında özel danışmanlık merkezlerine devam eden OSB tanıli çocukların anneleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise İstanbul ilinde 2021-2022 eğitim öğretim yılında faaliyet gösteren iki özel merkezin her

birinden danışmanlık hizmeti alan 75 olmak üzere, toplam 150 OSB tanılı çocuğun annesi oluşturmaktadır. Örneklem oluşturulurken, katılım gönüllülük temelinde gerçekleştirilmiş ve uygun örnekleme yöntemlerinden olan Kota örnekleme kullanılarak ulaşılmaya çalışılmıştır. Kota örnekleme seçilmesinin arkasındaki motivasyon; araştırmaya şekil veren topluluğun belli özelliklerini yansıtabilmek için, topluluğun içinden yalnız belli özelliklerde olan örneklerin belirlenmesi ile oluşturulmasıdır. Özellikler, sıklıkla aynı bölgede olma, cinsiyet, yaş, sosyal sınıf gibi kriterlere göre oluşturulmuştur. Fakat seçilen örneklerin belirlenmesi olasılıklı olmadan araştırmacı tarafından belirlenen sayıda bireyin seçilmesi ile olmuştur. Zaman ve kaynak kısıtlılığı fazla olduğu için bu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Bulgular

Çalışmadan elde edilen veriler, söz konusu parametrelerin her birinin sosyal destek algısı ile olan ilişkileri açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda;

Çalışmaya katılan OSB’li çocuk sahibi annelerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulguların tanımlayıcı istatistiklere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. *Demografik Değişkenlerle İlgili Bulgular*

Demografik değişkenler		Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş	18-25	30	19,9
	26-40	110	86,7
	41 ve üzeri	10	6,6
Medeni durum	Evli	104	69,3
	Bekar-Boşanmış	46	30,7
Öğrenim durumu	Lise ve altı	70	46,6
	Lisans ve üstü	80	53,4
Çocuk sayısı	1	95	63,3
	2 ve üstü	55	36,7
Ailenin ortalama aylık geliri	10.000 TL ve altı	55	36,7
	10.001 TL ve üstü	95	63,3
Toplam		150	100

Tablo 1’de katılımcıların demografik değişkenlerine yönelik bulgular verilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların en çok (26-40) yaş grubunda (n: 110) olduğu, bunu sırasıyla (18-25) (n: 30) ve (41 ve üzeri) (n: 10) yaş grubundaki katılımcıların izledikleri görülmektedir. Medeni durum değişkeni bakımından değerlendirildiğinde katılımcıların çoğunluğunun evli (n: 104) olduğu, bunu bekar-boşanmış (n: 46) katılımcıların izlediği görülmektedir. Öğrenim durumu bakımından değerlendirildiğinde katılımcıların yarıdan fazlasının lisans ve üstü (n: 85) eğitim düzeyinde oldukları, bunu lise ve altı (n: 70) eğitim düzeyine sahip katılımcıların izledikleri görülmektedir. Çocuk sayısı bakımından değerlendirildiğinde katılımcıların çoğunluğunun bir (n: 95) çocuk sahibi oldukları, bunu iki ve daha fazla çocuk sahibi (n: 55) katılımcıların izledikleri görülmektedir. Ailenin ortalama aylık geliri bakımından değerlendirildiğinde, katılımcıların yarıdan fazlasının 10.001 TL ve üstü (n: 95) gelir düzeyine sahip oldukları, bunu 10.000 TL ve altı (n: 55) gelir düzeyine sahip katılımcıların izledikleri görülmektedir.

Tablo-2’de katılımcıların yaş değişkenine göre sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki farklılığa yönelik bulgulara yer verilmektedir. Bu kapsamda katılımcıların yaş değişkenine göre algılanan sosyal destekleri ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki farklılık tek yönlü varyans analizi (Anova) ile incelenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşlarına Göre Sosyal Destek Algıları ile Stres ve Tükenmişliklerine Ait Puan Ortalamaları ve Varyans Analizi Sonuçları

Ölçekler	Yaş	n	\bar{x}	SS	F	P	Post Hoc Tukey
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	18-25 ¹	30	3,45	,673	2,813	,012*	2>1
	26-40 ²	110	3,63	,727			
	41 ve üzeri ³	10	3,28	,653			
Aile	18-25 ¹	30	3,48	,667	1,891	,001*	2>1
	26-40 ²	110	3,81	,737			
	41 ve üzeri ³	10	3,24	,647			
Arkadaşlar	18-25 ¹	30	3,37	,656	1,754	,002*	2>1
	26-40 ²	110	3,72	,742			1>3
	41 ve üzeri ³	10	3,24	,634			
Özel insan	18-25 ¹	30	3,23	,669	1,672	,009*	2>1
	26-40 ²	110	3,70	,731			
	41 ve üzeri ³	10	3,20	,646			
Algılanan Stres Ölçeği	18-25 ¹	30	3,49	,648	2,748	,016*	2>1
	26-40 ²	110	3,51	,701			
	41 ve üzeri ³	10	3,18	,627			
Algılanan stres	18-25 ¹	30	3,61	,676	1,762	,003*	2>1
	26-40 ²	110	3,78	,724			
	41 ve üzeri ³	10	3,13	,667			
Algılanan baş etme	18-25 ¹	30	3,53	,658	1,753	,001*	2>1
	26-40 ²	110	3,77	,740			1>3
	41 ve üzeri ³	10	3,01	,637			
Tükenmişlik Ölçeği	18-25 ¹	30	3,42	,669	2,899	,018*	2>1
	26-40 ²	110	3,80	,736			
	41 ve üzeri ³	10	3,29	,645			
Duygusal Tükenme	18-25 ¹	30	3,57	,641	1,768	,002*	2>1
	26-40 ²	110	3,62	,702			
	41 ve üzeri ³	10	3,28	,621			
Kişisel Başarı	18-25 ¹	30	3,28	,670	1,741	,008*	2>1
	26-40 ²	110	3,77	,727			
	41 ve üzeri ³	10	3,18	,622			

*p≤ 0,05

Analiz sonucuna göre algılanan sosyal destek ile [F(2,813) p<0,05], stres [F(2,748) p<0,05] ve tükenmişlik [F(2,899) p<0,05] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo-3'te, katılımcıların medeni durum değişkenine göre algılanan sosyal destekleri ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki farklılığa yönelik bulgulara yer verilmektedir. Bu kapsamda katılımcıların medeni durum değişkenine göre sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla t-testi uygulanmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Sosyal Destek Algıları ile Stres ve Tükenmişliklerine Ait Puan Ortalamaları ve t- Testi Sonuçları

Ölçekler	Medeni durum	n	\bar{x}	SS	t	P
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	Evli	104	3,77	,688	2,827	,012*
	Bekar-Boşanmış	46	3,83	,739		
Aile	Evli	104	3,75	,646	1,899	,003*
	Bekar-Boşanmış	46	3,80	,718		
Arkadaşlar	Evli	104	3,73	,731	1,769	,004*
	Bekar-Boşanmış	46	3,77	,651		
Özel insan	Evli	104	3,66	,728	1,699	,007*
	Bekar-Boşanmış	46	3,73	,658		
Algılanan Stres Ölçeği	Evli	104	3,72	,722	2,746	,012*
	Bekar-Boşanmış	46	3,77	,773		
Algılanan stres	Evli	104	3,27	,688	1,765	,006*
	Bekar-Boşanmış	46	3,43	,718		

Algılanan baş etme	Evli	104	3,27	,647	1,753	,002*
	Bekar-Boşanmış	46	3,28	,656		
Tükenmişlik Ölçeği	Evli	104	3,77	,638	2,699	,013*
	Bekar-Boşanmış	46	3,88	,682		
Duygusal Tükenme	Evli	104	3,21	,632	1,788	,005*
	Bekar-Boşanmış	46	3,43	,680		
Kişisel Başarı	Evli	30	3,22	,622	1,748	,002*
	Bekar-Boşanmış	10	3,39	,627		

*p≤ 0,05

Tablo 3'te katılımcıların medeni durum değişkenine göre algılanan sosyal destekleri ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılığa yönelik bulgular verilmiştir. Analiz sonucuna göre algılanan sosyal destek ile [t(2,827) p<0,05], stres [t(2,746) p<0,05] ve tükenmişlik [t(2,699) p<0,05] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo-4'te, katılımcıların eğitim durumu değişkenine göre algılanan sosyal destekleri ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılığa yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların eğitim durumu değişkenine göre algılanan sosyal destekleri ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılık t-testine tabi tutulmuştur.

Tablo 4. *Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Sosyal Destek Algıları ile Stres ve Tükenmişlik Düzeylerine Ait Puan Ortalamaları ve t-Testi Sonuçları*

Ölçekler	Eğitim durumu	n	\bar{x}	SS	t	P
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	Lise ve altı	70	3,69	,646	2,811	,012*
	Lisans ve üstü	80	3,99	,737		
Aile	Lise ve altı	70	3,66	,621	1,799	,006*
	Lisans ve üstü	80	3,77	,727		
Arkadaşlar	Lise ve altı	70	3,41	,615	1,731	,003*
	Lisans ve üstü	80	3,63	,718		
Özel insan	Lise ve altı	70	3,22	,628	1,654	,001*
	Lisans ve üstü	80	3,57	,708		
Algılanan Stres Ölçeği	Lise ve altı	70	3,75	,777	2,808	,013*
	Lisans ve üstü	80	3,88	,637		
Algılanan stres	Lise ve altı	70	3,55	,661	1,768	,009*
	Lisans ve üstü	80	3,57	,748		
Algılanan baş etme	Lise ve altı	70	3,08	,642	1,729	,001*
	Lisans ve üstü	80	3,23	,680		
Tükenmişlik Ölçeği	Lise ve altı	70	3,37	,628	2,771	,016*
	Lisans ve üstü	80	3,77	,678		
Duygusal Tükenme	Lise ve altı	70	3,08	,602	1,751	,005*
	Lisans ve üstü	80	3,30	,661		
Kişisel Başarı	Lise ve altı	70	3,18	,622	1,715	,004*
	Lisans ve üstü	80	3,22	,687		

*p≤ 0,05

Tablo 4'te katılımcıların eğitim durumu değişkenine göre sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılığa yönelik bulgular verilmiştir. Analiz sonucuna göre algılanan sosyal destek ile [t(2,811) p<0,05], stres [t(2,808) p<0,05] ve tükenmişlik [t(2,771) p<0,05] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te, katılımcıların çocuk sayısı değişkenine göre sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılığa yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların çocuk sayısı değişkenine göre algılanan sosyal destekleri ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılık t-testine tabi tutulmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların Çocuk Sayısına Göre Sosyal Destek Algıları ile Stres ve Tükenmişlik Düzeylerine Ait Puan Ortalamaları ve t-Testi Sonuçları

Ölçekler	Çocuk sayısı	n	\bar{x}	SS	t	P
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	1	95	3,38	,688	2,827	,011*
	2 ve üstü	55	3,49	,792		
Aile	1	95	3,38	,687	1,809	,007*
	2 ve üstü	55	3,45	,781		
Arkadaşlar	1	95	3,28	,668	1,736	,003*
	2 ve üstü	55	3,37	,737		
Özel insan	1	95	3,03	,643	1,656	,002*
	2 ve üstü	55	3,30	,738		
Algılanan Stres Ölçeği	1	95	3,66	,688	2,788	,010*
	2 ve üstü	55	3,88	,772		
Algılanan stres	1	95	3,43	,731	1,765	,007*
	2 ve üstü	55	3,77	,645		
Algılanan baş etme	1	95	3,15	,617	1,745	,005*
	2 ve üstü	55	3,77	,658		
Tükenmişlik Ölçeği	1	95	3,66	,679	2,758	,015*
	2 ve üstü	55	3,77	,643		
Duygusal Tükenme	1	95	3,46	,656	1,738	,008*
	2 ve üstü	55	3,73	,662		
Kişisel Başarı	1	95	3,28	,628	1,722	,006*
	2 ve üstü	55	3,77	,638		

*p \leq 0,05

Tablo 5'te katılımcıların çocuk sayısı değişkenine göre sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılığa yönelik bulgular verilmiştir. Analiz sonucuna göre algılanan sosyal destek ile [t(2,827) p<0,05], stres [t(2,788) p<0,05] ve tükenmişlik [t(2,758) p<0,05] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 6'da Katılımcıların ortalama aylık gelir değişkenine göre sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılığa yönelik bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların ortalama gelir değişkenine göre sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılık t-testi ile incelenmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Ortalama Aylık Gelirlerine Göre Sosyal Destek Algıları ile Stres ve Tükenmişlik Düzeylerine Ait Puan Ortalamaları ve t-Testi Sonuçları

Ölçekler	Ortalama gelir	n	\bar{x}	SS	t	P
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	10.000 TL ve altı	55	3,79	,624	2,821	,012*
	10.001 TL ve üstü	95	3,58	,734		
Aile	10.000 TL ve altı	55	3,78	,639	1,811	,003*
	10.001 TL ve üstü	95	3,38	,680		
Arkadaşlar	10.000 TL ve altı	55	3,77	,747	1,765	,002*
	10.001 TL ve üstü	95	3,61	,662		
Özel insan	10.000 TL ve altı	55	3,68	,779	1,699	,000*
	10.001 TL ve üstü	95	3,27	,675		
Algılanan Stres Ölçeği	10.000 TL ve altı	55	3,69	,747	2,741	,018*
	10.001 TL ve üstü	95	3,64	,657		
Algılanan stres	10.000 TL ve altı	55	3,38	,727	1,786	,007*
	10.001 TL ve üstü	95	3,18	,648		
Algılanan baş etme	10.000 TL ve altı	55	3,37	,661	1,729	,000*
	10.001 TL ve üstü	95	3,28	,638		
Tükenmişlik Ölçeği	10.000 TL ve altı	55	3,86	,672	2,863	,016*
	10.001 TL ve üstü	95	3,82	,616		
Duygusal Tükenme	10.000 TL ve altı	55	3,84	,659	1,788	,004*
	10.001 TL ve üstü	95	3,77	,642		
Kişisel Başarı	10.000 TL ve altı	55	3,82	,653	1,761	,001*
	10.001 TL ve üstü	95	3,78	,622		

*p≤ 0,05

Tablo 6’da katılımcıların ortalama aylık gelir değişkenine göre sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlikleri arasındaki farklılığa yönelik bulgular verilmiştir. Analiz sonucuna göre algılanan sosyal destek ile [t(2,821) p<0,05], stres [t(2,741) p<0,05] ve tükenmişlik [t(2,863) p<0,05] arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada amaçlanan OSB tanısı konulan annelerin, sosyal destek algısı ile stres ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi noktasında, ilgili ölçekler ve veri seti sonrasında yapılan analiz sonuçlarına göre; OSB tanılı çocuk sahibi annelerin yaş, medeni durum, eğitim durumu, çocuk sayısı ve ortalama aylık gelir durumlarına göre algılanan sosyal destek durumu ile stres ve tükenmişlik puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçları, bu çalışmanın sorularını içeren varsayımların desteklendiğini ve algılanan sosyal desteğin OSB tanılı çocuk sahibi annelerin psiko-sosyal sonuçları ile duygu durumları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, Baruch-Feldman ve ekibinin (2022) yaptığı bir araştırma, sosyal destek ile tükenmişlik arasındaki ilişkiyi incelemiş ve sosyal destek algısının artmasıyla tükenmişliğin azaldığını ortaya koymuştur. Görgü'nün (2005) çalışması, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasındaki farklılıkları araştırmıştır. Bu araştırma, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algısının arttıkça stres düzeyinin azaldığını ortaya koymuş ve literatürdeki bu bulgular, sunulan çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin yaşları ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları, Algılanan Stres Ölçeği ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Kaner'in (2004) çalışması, engelli çocuk sahibi anne ve babaların sosyal destek ve stresleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışma ile Kahriman ve Bayat'ın (2008) engelli çocuk sahibi anne ve babaların algıladıkları sosyal destek ve yaşadıkları zorlukları araştırdığı çalışmada elde edilen benzer sonuçlar, bu çalışmanın bulgularıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca, Kırbaş ve Özkan'ın (2013) annelerinin aile işlevlerini algılama ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada da yaş ile sosyal destek algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu tespiti, bu çalışmadaki yaş ve sosyal destek algısı arasındaki ilişkiyi destekler niteliktedir. Bu noktada, alan yazından gelen bu bulguların, bu çalışmanın elde ettiği sonuçlarla uyum içinde olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin yaşları ile algılanan stres arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiş, bu farkın genç annelerde daha belirgin olduğu ve annenin yaşı arttıkça stres algısının azalma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Fırat ve ekibinin (2002) yaptığı bir araştırmada, OSB tanılı çocuk sahibi genç annelerin psikopatolojik durumlarının daha belirgin olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, genç annelerin, kendilerinden daha yaşlı olan annelere göre daha yüksek stres düzeylerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, alan yazından gelen bu bulguların, mevcut çalışmanın elde ettiği sonuçlarla uyumlu olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin yaşları ile tükenmişlik arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bilgin ve Küçük'ün (2010) yaptığı bir çalışmada da OSB tanılı çocuk sahibi annelerin yaşları ile tükenmişlik durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Alan yazındaki bu bulgular, mevcut çalışmanın sonuçlarıyla paralellik göstermekte ve genç annelerin yaşla birlikte tükenmişlik durumlarındaki azalma eğilimini desteklemektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin yaşları ile tükenmişlik arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Weiss ve arkadaşlarının (2012) araştırması da OSB tanılı çocuk sahibi annelerde yaş ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiş, genç annelerin tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla, alan yazından elde edilen bu bulgular, mevcut çalışmanın sonuçlarıyla tutarlıdır ve genç annelerin yaşla birlikte tükenmişlik durumlarındaki azalma eğilimini desteklemektedir.

Araştırma kapsamında, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin medeni durumları ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları arasında, aynı zamanda Algılanan Stres Ölçeği ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Dunst ve arkadaşlarının (1986) yaptığı çalışmada, annelerin çocuk bakım yükünü eşleriyle paylaşmalarının algılanan sosyal destek üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulunmuştur. Bu bulgu sunulan çalışmadan elde edilen bulgularla tutarlılık göstermektedir.

Araştırma kapsamında, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin medeni durumları ile algılanan stres arasında anlamlı bir fark belirlenmiştir. Yıldırım, Hacıhasanoğlu ve Karakurt (2012) tarafından yapılan bir çalışmada, zihinsel engelli çocuğa sahip bekar annelerde algılanan stresin daha yüksek olduğu, evli annelerde ise algılanan stresin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, sunulan araştırmadan elde edilen sonuçlarla uyumludur.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin medeni durumları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Annelerin medeni durumları ile tükenmişlik arasındaki fark bağımsız olarak değerlendirildiğinde, anlamlı bir farkın varlığı saptanmış olup, bu farkın bekar-boşanmış annelerde evli annelere göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Kim ve arkadaşlarının (2016) yaptığı bir çalışma da evli annelerin tükenmişlik durumunu daha az yaşadıklarını, bekar annelerin ise tükenmişlik durumunu evli annelere göre daha fazla yaşadıklarını vurgulamıştır. Görüldüğü gibi, alan yazındaki bu bulgular, sunulan çalışmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Araştırmanın bulgularına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin eğitim durumu ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları, Algılanan Stres Ölçeği ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar incelendiğinde, lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip annelerin, lise ve altı eğitim düzeyine sahip annelere göre daha yüksek sosyal destek algısı, daha düşük stres ve tükenmişlik düzeylerine sahip oldukları gözlemlenmiştir. Benzer şekilde, Banach ve ekibinin (2010) yaptığı bir çalışmada, OSB tanılı çocuk sahibi ailelerde eğitim düzeyi ile algılanan sosyal destek arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bu bağlamda, sunulan araştırmanın sonuçları, literatürdeki benzer çalışmaların bulgularıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin eğitim durumu ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Annelerin eğitim durumu ile tükenmişlikleri arasındaki farklılık bağımsız olarak değerlendirildiğinde anlamlı bir farkın olduğu görülmekte olup, bu anlamlı fark lisans ve üstü eğitim düzeyine sahip annelerde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, Bilgin ve Küçük (2010) yaptıkları araştırmada, yüksek eğitilmiş annelerin tükenmişlik durumlarının arttığını, eğitim seviyesinin azaldıkça tükenmişlik durumlarında bir azalma olduğunu belirlemişlerdir. Bu bağlamda, sunulan araştırmanın sonuçları, literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile uyumludur.

Araştırma kapsamında, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin çocuk sayıları ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları, Algılanan Stres Ölçeği ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları arasında anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Bu anlamlı farklılıklar, özellikle annelerin çocuk sayılarına göre sosyal destek algısı, stres algısı ve tükenmişlik düzeyleri arasında çeşitli dinamiklerin etkileşim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Literatürde benzer bir perspektife dayanan Shepherd ve arkadaşlarının (2020) çalışması ile paralellik gösteren bu bulgular, çocuk sayısının algılanan sosyal destek üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Bu çerçevede, sunulan araştırmanın bulguları, çocuk sayısının OSB tanılı çocuk sahibi annelerin yaşadığı deneyimler ve sosyal destek algısı üzerindeki etkilerini daha geniş bir perspektifle değerlendirmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin çocuk sayıları ile algılanan stres düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Çocuk sayısının artmasıyla birlikte, anneler arasında stres algısının yükseldiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, Önal, Zengin ve Döğ'er'in (2022) araştırması da benzer bir perspektife sahiptir; bir çocuğu olan annelerin stres algısının daha düşük olduğu, ancak birden fazla çocuğu olan annelerin stres algısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sunulan çalışmanın elde ettiği sonuçlar, bu literatürdeki bulgularla tutarlılık göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin çocuk sayıları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Çocuk sayısının artmasıyla birlikte, anneler arasında tükenmişlik durumunun daha belirgin olduğu gözlemlenmiştir. Yazıcı, Barut ve Özcan'ın (2022) çalışmaları da benzer bir sonuç ortaya koymuştur; çocuk sayısı arttıkça OSB tanılı çocuk sahibi annelerin tükenmişlik durumlarının da arttığı saptanmıştır. Sunulan çalışmanın elde ettiği bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla tutarlılık göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin ortalama aylık gelirleri ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları, Algılanan Stres Ölçeği ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği puanları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, annelerin gelir düzeyine göre değerlendirildiğinde, gelir düzeyi düşük annelerde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özyürek ve Ergün'ün (2021) araştırması da benzer bir sonuç ortaya koymuş, yüksek gelir düzeyine sahip annelerin algılanan sosyal desteğin daha düşük olduğunu bulmuştur. Öte yandan, gelir düzeyi arttıkça sosyal destek algısının azaldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, yüksek gelir düzeyine sahip annelerin sosyal destek ağlarına daha az ihtiyaç duymaları veya bu destekleri daha az hissetmeleri olarak yorumlanabilir. Bu perspektifte, gelir düzeyinin algılanan sosyal destek üzerindeki etkisinin karmaşık bir ilişki

içerdiği söylenebilir. Bu bulgular, sunulan araştırmanın elde ettiği sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin ortalama aylık gelirleri ile algılanan stres arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Annelerin gelir durumu ile algılanan stres arasındaki farklılık değerlendirildiğinde, ortalama aylık geliri düşük olan annelerde algılanan stresin daha yüksek olduğu, gelir düzeyi yüksek annelerde ise algılanan stresin daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Fletcher ve arkadaşlarının (2012) çalışması da bu bulguları destekler niteliktedir; düşük gelire sahip annelerin stres düzeylerinin daha yüksek olduğu, yüksek gelir düzeyine sahip annelerin stres düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin gelir düzeyi ile stres durumları arasında güçlü bir bağlantı olduğunu göstermekte olup, sunulan çalışmanın elde ettiği bulgularla uyumludur.

Araştırma sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin ortalama aylık gelirleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Annelerin gelir durumu ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki fark, bağımsız olarak değerlendirildiğinde, ortalama aylık geliri düşük olan annelerde tükenmişlik düzeyinin daha yüksek olduğu, ortalama aylık geliri yüksek olan annelerde ise tükenmişlik düzeyinin azalma eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır. Şimşek'in (2015) yaptığı bir çalışma, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin algıladıkları sosyal destek ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, OSB tanılı çocuk sahibi annelerin gelir düzeyleri ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Gelir düzeyi arttıkça tükenmişliğin azaldığı, gelir düzeyi azaldıkça tükenmişliğin arttığı tespit edilmiştir. Şimşek'in çalışmasının elde ettiği bu sonuçlar, sunulan araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Sonuç olarak OSB tanılı çocuk sahibi annelerin sosyal destek algılarının stres ve tükenmişlik durumlarını yordadığı, başka bir deyişle sosyal destek algıları ile stres ve tükenmişlik durumları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiş ve bu bulgunun literatürdeki diğer çalışma bulguları ile tutarlılık gösterdiği belirlenmiştir.

Kaynaklar

- Aktan, O., Orakcı, Ş., & Durnalı, M. (2020). Investigation of the relationship between burnout, life satisfaction and quality of life in parents of children with disabilities, *European Journal of Special Needs Education*, 35(5), 679-695. DOI:[10.1080/08856257.2020.1748429](https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1748429).
- Arslan, E. (2019). Otizm ve spor. O. Kızır ve M. Altınkök (Ed.), *Spor Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri-1* (s. 105-128) içinde. Ankara: Gece Akademi.
- Aydın, D., ve Özgen, Z. E. (2018). Çocuklarda otizm spektrum bozukluğu ve erken tanılamada hemşirenin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7 (3), 93-101. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/554547>.
- Banach, M., Iudice, J., Conway, L., & Couse, L. (2010). Family support and empowerment: Post autism diagnosis support group for parents. *Social Work with Groups*, 33, 69-83. <https://doi.org/10.1080/01609510903437383>.
- Baruch-Feldman, C., Brondolo, E., Ben-Dayana, D., & Schwartz, J. (2002). Sources of social support and burnout, job satisfaction, and productivity. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7(1), 84-105. DOI: [10.1037//1076-8998.7.1.84](https://doi.org/10.1037//1076-8998.7.1.84).
- Benson, P. R. (2006). The impact of child symptom severity on depressed mood among parents of children with ASD: The mediating role of stress proliferation, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36, 685-695. DOI: [10.1007/s10803-006-0112-3](https://doi.org/10.1007/s10803-006-0112-3).
- Bilge, A., Ögce, F., Genç, E. R., ve Oran, T. N. (2009). Algılanan stres ölçeği (ASÖ)'nin Türkçe versiyonunun psikometrik uygunluğu, *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2(25), 61-72.
- Bilgin, H., & Küçük, H. (2010). Raising an autistic child: Perspectives from Turkish mothers. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 23(2), 92-99. DOI: [10.1111/j.1744-6171.2010.00228.x](https://doi.org/10.1111/j.1744-6171.2010.00228.x)
- Bodur, T. (2021). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuğa sahip anneler ile sağlıklı çocukların annelerinin tükenmişlik düzeylerinin ve stresle başa çıkma modellerinin incelenmesi*, Yüksek lisans tezi, T.C. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul. <http://acikerisim.gelisim.edu.tr/xmlui/handle/11363/3072>.
- Cavkaytar, A., Batu, S. & Beklan Çetin, O. (2008). Perspectives of Turkish mothers on having a child with developmental disabilities, *International Journal of Special Education*, 23, 102-109. https://www.researchgate.net/publication/266442141_Perspectives_of_Turkish_mother_s_on_having_a_child_with_developmental_disabilities.
- Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2017). Autism spectrum disorder (ASD). Erişim adresi: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/index.html>.
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A Global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4),385-396. <https://doi.org/10.2307/2136404>.

- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendrom'lu çocuğa sahip annelerin kaygı umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 10(2), 1-23. <https://dergipark.org.tr/pub/egeefd/issue/4909/67236>.
- Desai, M. U., Divan, G., Wertz F. J. & Patel, V. (2012). The discovery of autism: Indian parents' experiences of caring for their child with an autism spectrum disorder, *Transcultural Psychiatry*, 49, 613-637. doi: [10.1177/1363461512447139](https://doi.org/10.1177/1363461512447139).
- Dillenburger, K., Keenan, M., Doherty, A., Byrne, T., & Gallaghen, S. (2010). Living with children diagnosed with autistic spectrum disorder: Parental and professional views, *British Journal of Special Education*, 37, 14-23. [10.1111/j.1467-8578.2010.00455.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-8578.2010.00455.x).
- Dunn, M. E., Burbine, T., Bowers, C. A. ve Tantleff-Dunn, S. (2001). Moderators of stress in parents of children with autism, *Community Mental Health Journal*, 37, 39-52. DOI: [10.1023/a:1026592305436](https://doi.org/10.1023/a:1026592305436).
- Dunst, C.J., Trivette, C.M. & Cross, A. (1986) Mediating influences of social support: Personal, family and child outcomes. *American Journal of Mental Deficiency*, 90(4), 403-417. ISSN/ISBN: 0002-9351. <https://psycnet.apa.org/record/1986-14300-001>.
- Duygun, T. (2001). *Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara. Tez No: 99968. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Eker, D. & Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10, 45-55. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/15982/cok-boyutlu-algılanan-sosyal-destek-olceginin-gozden-gecirilmis-formunun-faktor-yapisi-gecerlik-ve-guvenirligi>.
- Elçi, Ö. (2004). Predictive values of social support coping styles and stress level in posttraumatic growth and burnout levels among the parents of children with autism (Unpublished master's thesis). Middle East Technical University, Ankara. <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/14245>.
- Ergin, C. (1992). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin uyarlanması, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Firat, S., Diler, R.S., Avcı, A., & Seydaoglu, G. (2002). Comparison of psychopathology in the mothers of autistic and mentally retarded children. *J Korean Med Sci.*, 17, 679-685. DOI: [10.3346/jkms.2002.17.5.679](https://doi.org/10.3346/jkms.2002.17.5.679).
- Fletcher, P.C., Markoulakis, R., & Bryden, P.J. (2012). The costs of caring for a child with an autism spectrum disorder. *Issues Compr Pediatr Nurs*, 35(1), 45-69. DOI: [10.3109/01460862.2012.645407](https://doi.org/10.3109/01460862.2012.645407).
- Gezgin, E. (2021). Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocukların ebeveynlerinin sosyal destek algısı, ebeveynlik stilleri ve stres düzeylerinin araştırılması. Tıpta Uzmanlık Tezi. T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Eskişehir. Tez No: 701646. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

- Görgü, E. (2005). 3-7 yaş arası otistik çocuğa sahip olan annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişki (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. Tez No: 188722. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Kahrıman, İ., ve Bayat, M. (2008). Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri. *Özveri Dergisi*, 5(1), 1175-1194. [https://avys.omu.edu.tr > ailelerin güçlükleri \(2\)](https://avys.omu.edu.tr > ailelerin_guclukleri (2)).
- Kandaş, G. (2019). Otizmlı çocuğa sahip annelerin depresyon, mutsuzluk ve tükenmişlik düzeylerinin çocuğun otizm derecesine göre karşılaştırılması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/376329/yokAcikBilim_102_55436.pdf?sequence=-1&isAllowed=y.
- Kaner, S. (2007). Öğretmenlerin ve anne-babaların öz-yetkinlik inançları, tükenmişlik algıları ve çocukların problem davranışları (Yayımlanmamış bilimsel araştırma raporu). T. C. Ankara Üniversitesi, Ankara. <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/68511>.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi* (19. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kırbaş, Z. Ö., & Özkan, H. (2013). Down sendromlu çocukların annelerinin aile işlevlerini algılama ve sosyal destek düzeylerinin değerlendirilmesi. *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 3(3), 171-180. doi:10.5222/buchd.2013.171. https://jag.journalagent.com/behcetuz/pdfs/BUCHD_3_3_171_180.pdf.
- Kim, I., Ekas, N. V., & Hock, R. (2016). Associations between child behavior problems, family management, and depressive symptoms for mothers of children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 26, 80-90. DOI:[10.1016/j.rasd.2016.03.009](https://doi.org/10.1016/j.rasd.2016.03.009).
- Kurban, M. (2019). Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin tükenmişlik düzeyi ve yaşam kalitesi bakımından incelenmesi. Yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Tez No: 587398. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Küçüker, S. (2001). Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 3(1), 1-11. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/159232>.
- Maslach, C. (1978). The client role in staff burn-out. *Journal of Social Issues*. 34 (4), 111-124. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1978.tb00778.x>.
- Önal, G., Zengin, G., ve Döğer, S. S. (2022). Otizmlı çocukların annelerinin psikolojik dayanıklılık düzeyinin çocukların duygu düzenleme becerileri üzerine etkisi. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 8(16), 611- 623. DOI: 10.52096/jsrbs.8.16.41. http://www.sadab.org/FileUpload/bs701867/File/41.otizmlı_cocukların_annelerinin_psi

[kolojik dayanıklılık düzeyinin çocukların duygu düzenleme becerileri üzerine etkisi.pdf.](#)

- Özkubat, U., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. ve Töret, G. (2014). Otizme yolculuk: Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 323-348. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188069>.
- Özyürek, A., ve Ergün, Ş. (2021). Otizm spektrum bozukluğu tanılı ve normal gelişim gösteren 9-12 yaş grubu çocuğa sahip annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 1-14. Doi: 10.18026/cbayarsos.545390. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/681058>.
- Shenaar-Golan, V. (2017). Hope and subjective well-being among parents of children with special need. *Journal of Child & Family Social Work*, 22, 306-316. DOI: [10.1111/cfs.12241](https://doi.org/10.1111/cfs.12241).
- Shepherd, D., Goedeke, S., Landon, J., & Meads, J. (2020). The types and functions of social supports used by parents caring for a child with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(4), ss.1337-1352. DOI: [10.1007/s10803-019-04359-5](https://doi.org/10.1007/s10803-019-04359-5).
- Şimşek, D. (2015). Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Tez No: [410263](https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik ulusal eylem planı (2016-2019). Erişim adresi: <https://eyh.aile.gov.tr/uploads/pages/otizm-spektrumbozuklugu-olan-bireylere-yonelik-ulusal-eylem-planı-2016-2019/otizm-spektrum-bozuklugu-olan-bireylere-yonelikulusal-eylem-planı-2016-2019-ni-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf>.
- Tohum Otizm Vakfı. (2017). Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu ve özel eğitim. Erişim adresi: https://tohumotizm.org.tr/sites/default/files/rapor_tohum%20kitap_baski.pdf.
- Ünlü, İ. & Gökler, R. (2021). Otizmlili çocuğa sahip ailelerde sosyal destek sisteminin önemi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 18, 194-215. <https://doi.org/10.46218/tshd.994683>.
- Üstüner Top, F. (2009). Otistik çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile ruhsal durumlarının değerlendirilmesi: Niteliksel araştırma. *Çocuk Dergisi*, 9(1), 34-42. <https://dergipark.org.tr/pub/jchild/issue/57110/805485>.
- Weiss, J. A., Cappadocia, M. C., MacMullin, J. A., Viecili, M., & Lunskey, Y. (2012). The impact of child problem behaviors of children with ASD on parent mental health: The mediating role of acceptance and empowerment. *Autism*, 16(3), 261-274. DOI: [10.1177/1362361311422708](https://doi.org/10.1177/1362361311422708).

- Yazıcı, D., & Durmuşoğlu, M. (2017). Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin karşılaştığı sorunlar ve beklentilerinin incelenmesi. *Uludađ Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 30(2), 657-681. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/387931>.
- Yazıcı, H. T., Barut, Y., & Özcan, K. (2022). Çocuğu otizm spektrum bozukluğu tanısı almış annelerin sürekli umut düzeylerinin incelenmesi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (13), 473-492. <https://doi.org/10.57135/jier.1203226>.
- Yıldırım, R., Hacıhasanoğlu, A. P., & Karakurt, P. (2012). Effects of a nursing intervention program on the depression and perception of family functioning of mothers with intellectually disabled children. *Journal of Clinical Nursing*, 22, 251-261. DOI: [10.1111/j.1365-2702.2012.04280.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2012.04280.x).
- Yurdakul, A. ve Girli, A. (1999). Engelli çocuğu olan ailelerin sosyal destek örüntüleri ve bunun psikolojik sağlık ile ilişkisi. *İlkışık Dergisi*, 1(5), 1-5.
- Zimmet, G.D, Powel, S.S, Farley, G.K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *J Pers Assess*, 52, 30–41. DOI:[10.1207/s15327752jpa5201_2](https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5201_2).